

When a Dream Comes True

La insatisfacció humana i el somni
d'una vida millor

Eduard Antoja

Traducció de Maria Lluïsa Carrió

BIBLIOTECA DIVULGARE

**La present obra ha estat guardonada amb el
VI Premi d'Assaig Humanístic
de Catalunya Literària Fundació Privada,
Biblioteca Divulgare**

Catalunya Literària Fundació Privada concedeix periòdicament, des de 2002, un premi d'assaig humanístic sobre un tema prèviament establert en cada convocatòria. Les obres guanyadores en anteriors edicions han tractat, entre altres temes, de l'origen de la Terra, la construcció d'Europa, les bases biològiques de la política, els desafiaments de l'educació, la varietat ètnica de les societats i altres aspectes de l'evolució de la humanitat.

Catalunya Literària Fundació Privada va ser creada per Antoni Pamies Anguera amb l'objectiu de fomentar el coneixement i difondre obres de pensament. La Fundació es totalment independent de qualsevol entitat de caràcter religiós o polític. Persegueix, en canvi, la col·laboració amb altres fundacions per a objectius comuns.

<http://www.clfp.cat>

EXEMPLAR GRATUÏT

Edició per a circulació gratuïta Biblioteca Divulgare 2016

Reservats tots els drets d'aquesta versió de l'obra

Catalunya Literària Fundació Privada
Rambla Nova 106 bis, 7è 4a
43001 Tarragona
Telèfon: 977214661
Correu electrònic: administracio@clfp.cat
<http://www.cllfp.cat>

Prohibida la reproducció total o parcial sense l'autorització fefaent del titular dels drets.

Aquesta obra ha obtingut el VI Premi d'Assaig de Catalunya Literària Fundació Privada, concedit a Tarragona l'any 2016.

Índex

1. La insatisfacció humana i els somnis	9
Insatisfacció i por	11
El somni americà	15
Un somni canviant	20
El somni en l'economia, la sociologia i la psicologia	24
La realitat somiada	29
2. Somiadors insatisfets: la recerca continua	35
Immigrants del segle XX.....	37
Somnis adolescents	44
Joves il·legals.....	53
El somni, davant la realitat	57
3. El documental: When a Dream Comes True	65
De Barcelona a Nova York i Los Ángeles	70
Tractament narratiu i visual	73
Fils argumentals.....	75
Estructura.....	77
Perfil de personatges.....	79

1.

La insatisfacció humana
i els somnis

Insatisfacció i por

El tema bàsic d'aquesta obra és l' antagonisme existent entre les ambicions i les pulsions de recerca d'una vida millor, i les frustracions, la insatisfacció i el patiment que l'experiència de la vida produeix en molts individus, fins i tot en societats avançades amb un alt benestar material.

L'enfocament que adoptem parteix de les motivacions individuals, davant de les quals les estructures socials i culturals apareixen com un element exterior, com una cosa ja feta enfront de la qual l'individu té diverses opcions: o bé acceptar-les i adaptar-s'hi, o bé intentar canviar-les, o bé rebutjar-les i emprendre la recerca d'una situació alternativa.

La seguretat proporcionada pels serveis socials de les modernes societats del benestar, especialment a Europa, pot anar acompanyada d'una submissió a necessitats econòmiques que imposen un pesat tribut a la recerca del plaer, l'experimentació, i fins i tot l'aventura. El fil argumental d'aquest assaig i del documental audiovisual que l'acompanya és la persecució de la felicitat, dissenyada en forma d'un somni que l'individu insatisfet aspira a fer realitat.

Tots tenim somnis. O, si més no, tots hem tingut alguna vegada un somni. Alguns els deixem córrer, i altres no deixen mai de perseguir-nos. El problema és que algunes aspiracions i metes requereixen que renunciem a la nostra vida actual. Hi ha

somnis que ens empenyen a trencar amb el nostre dia a dia i partir de zero. Són aquella mena de somnis que, encara que intentem deixar-los de banda per por o per comoditat, tornen a colpejar-nos amb més força a mida que passa el temps i que, de vegades en el nostre entorn, acaben etiquetats com a idealisme o fantasia.

Aquests somnis tenen les següents característiques:

- Es poden fer realitat.
- Entren en conflicte amb la vida de les persones.
- Han existit durant anys. És a dir, són vocacions o metes que s'han mantingut al llarg del temps i les circumstàncies.
- Fer-los realitat depèn dels somiadors.

Per a alguns somiadors, en una vida millor, el treball i l'esforç sempre acabaran tenint la seva recompensa. D'altres, en canvi, després d'haver intentat fer realitat el seu somni, confessen la seva frustració i cansament, la qual cosa els du a la resignació d'una vida més modesta que indueix a veure els somnis no com a ambiciosos objectius a assolir, sinó com a falses il·lusions que és millor abandonar. Les dues actituds, sens dubte, capten experiències i sentiments reals. D'una banda, l'esforç i el treball poden dur a l'èxit, però també a la frustració. D'altra banda, el fracàs o la mala sort poden ser també l'origen de l'ambició de canviar, del somni d'una vida millor. A la vida desitgem assolir objectius que sovint no passen pel filtre de la raó i adquireixen la categoria de somnis. Ja de ben petits construïm imatges d'allò que serem o d'allò que ens agradaria arribar a ser, però la

realitat és que moltes vegades renunciem als nostres somnis per por o per comoditat.

La insatisfacció és el punt de partida de la recerca d'una vida millor, ja que totes les persones que desitgen fer alguna cosa que encara no han fet tenen la sensació d'estar insatisfetes. L'altre sentiment immediat és la por, atès que l'intent de recerca comporta passar d'una vida que coneixem a una altra d'incerta. És una sensació que és present en tots els canvis importants que fem. De què tenim por, en realitat? ¿La por està relacionada amb la pèrdua de comoditats materials o més aviat amb la possibilitat de fracassar en el nou intent? Ens pot arribar a espantar que s'acompleixin els nostres somnis?

La por acostuma a tenir dos possibles desenllaços: la renúncia al somni o l'audàcia d'emprendre la seva realització. Si ens autoconvencem que hem de deixar de banda les nostres metes perquè suposen arriscar massa o perquè les veiem inassolibles, renunciem al nostre somni i, per tant, desapareixen el conflicte, la inseguretat i la incertesa. Però ¿quina mena de persones renunciem als seus somnis? Comencem un procés que no té volta enrere només si la il·lusió és més forta que la sensació de pànic.

La majoria de persones que emprenen el camí cap als seus somnis més agosarats, senten en algun moment que estan totalment soles. De vegades la soledat és el resultat d'haver-se hagut d'enfrontar a les persones més properes per seguir endavant. Però superar els obstacles per assolir el nostre somni sempre requereix un esforç individual, en solitari. La sensació de soledat té lloc, generalment, justament en el punt de no

retorn, és a dir, quan ja s'han fet passos endavant que impedeixen tornar enrere.

Com se supera aquest sentiment de soledat? Quin paper interpreta l'orgull en aquest punt del camí cap a un somni? La mateixa pressió social que posava traves per emprendre el somni, pot convertir-se en un sentiment d'admiració que empenyi a completar-lo. La por al fracàs, d'una banda, i l'orgull de l'èxit, de l'altra, poden ser determinants.

Podem preguntar-nos, també, si les persones que assoleixen les seves metes se senten satisfetes, o si la insatisfacció segueix present en llurs vides i per això tendeixen a marcar-se'n de noves. Tanmateix, caldrà esbrinar si les persones que van renunciar o no van aconseguir les seves metes, veuen l'experiència com un aprenentatge o bé es penedeixen de no haver-ho intentat.

La tensió entre la realitat i els somnis comporta una comparació entre determinades maneres de viure a Europa i als Estats Units. A les societats del benestar, a Europa, hi abunda la idea que és millor i més sa des del punt de vista emocional, aprendre a valorar allò que tenim i no posar-ho en risc. Als Estats Units, en canvi, la societat és més oberta i les opcions individuals estimulen la gent a assolir les seves metes.

En una de les moltes pel·lícules on es fa palesa l'ambició del somni americà, *Little Miss Sunshine*, una família viatja a Califòrnia perquè la filla participi en un concurs de bellesa. En un moment en què les coses no els surten com esperaven, el pare adverteix: "Hi ha dues menes de persones en aquest món: els guanyadors i els perdedors". I l'avi respon: "Un veritable

perdedor és qui té tanta por de no guanyar que ni ho intenta". Però la filla respon: "¿Saps què? A fer punyetes, els concursos de bellesa! La vida és un enutjós concurs de bellesa darrere l'altre. Primer l'escola, després la universitat, després la feina... Al diable amb tot plegat! I a la porra amb l'Acadèmia de la Força Aèria. Si vull volar, ja trobaré la manera de fer-ho. Cadascú ha de fer allò que desitja, i a la porra amb tota la resta". Totes les emocions implicades: l'audàcia, la incertesa, la por, la frustració i el conformisme, apareixen en aquesta breu escena.

El documental *When a Dream Comes True* és una reflexió sobre la conveniència o no de perseguir els nostres somnis i objectius quan fer-ho pot posar en risc allò que tenim. Mitjançant els somnis de diferents personatges que formen part del camí d'una persona que busca el seu, es pretén que l'obra acabi dilucidant si la insatisfacció és inherent a la condició humana o és conseqüència de les imposicions de la cultura o de l'estructura social en la qual estem immersos. La pregunta és si és millor aspirar a tot allò que desitgem o si, per contra, és preferible saber valorar allò que ja tenim.

El somni americà

El somni americà es basa en una creença que han compartit tots els immigrants que han arribat als Estats Units a la recerca d'una vida millor i que la immensa majoria dels americans tenen molt interioritzada: si es treballa de valent i es compleixen les

lleis, s'obté el premi d'un present més còmode i un futur ple d'oportunitats per als fills.

La utopia americana comporta el poder, gairebé miraculós, de conferir noves identitats mitjançant la conversió d'allò vell en allò nou. Originàriament, el somni comportava una visió mítica d'arrels religioses. Durant els segles XVI i XVII, els primers pelegrins eren religiosos dissidents que perseguien la llibertat de cultes. Com al Sermó de la Muntanya de Jesús, veien el Nou Món com "una ciutat dalt del turó" —una metàfora que encara avui s'utilitza. La declaració d'independència de les colònies britàniques a finals del segle XVIII va incloure com un dels objectius bàsics de l'ésser humà, juntament amb la vida i la llibertat, "la recerca de la felicitat". A començaments del segle XIX, hi havia un sentiment generalitzat que els nous Estats Units d'Amèrica havien emergit com "una nació d'homes fets a sí mateixos".

El sentiment religiós tradicional "jo era un pecador, però ara m'he salvat" va evolucionar als Estats Units cap al significat "jo era europeu, però ara sóc americà; jo era un estranger, però ara sóc un ciutadà". Gradualment, el significat s'ha concretat de diverses maneres: "Jo era pobre però ara sóc ric; jo era ignorant, però ara sóc educat; jo era una persona anònima, però ara tinc un estatus social reconegut".

El miracle del canvi mitjançant el viatge té connexions no només religioses sinó també amb el somni revolucionari, és a dir, l'esperança de canviar les regles i les estructures socials a través de mitjans polítics radicals per aconseguir una vida millor. Com va escriure el polític Louis Hartz:

“Els homes que al segle XVII van fugir d’Europa cap a Amèrica eren molt conscients de les opressions de la vida europea. Però eren revolucionaris d’una manera diferent, i el fet que escapessin no és quelcom sense importància: una cosa és quedar-se a casa i oposar-se al dret canònic i feudal i una altra de ben diferent és deixar-ho tot enrere. En un sentit real, la fugida física és el substitut americà de l’experiència europea de la revolució social.” (Hartz 1955).

El somni americà està format per la llibertat, la prosperitat i la seguretat, però es diferencia d’altres ideals de vida, ja siguin religiosos o revolucionaris, perquè implica una fugida individual de les maneres de viure anteriors i una reinvençió de l’emigrant.

Una vegada a Amèrica del Nord, la recerca del somni continua. Per a molts immigrants, el somni és un esquer; la decepció o la nova frustració els empeny a seguir intentant la recerca. Així, molts emigrants no s’estableixen al lloc d’arribada, sinó que continuen viatjant a altres ciutats i altres estats dels Estats Units buscant fer realitat el seu somni.

La conquesta de l’Oest forjà el mite nacional: tothom pot trobar un territori on construir una vida nova i pròspera. Durant un parell de segles, les fronteres del país no estaven fixades i hi havia la possibilitat de continuar emigrant cap a l’Oest. Tot i que l’oportunitat de marxar a l’Oest pot haver estat més un mite que una realitat per a una gran part de la població inicialment establerta a l’Est del país, el mite va tenir una gran importància com a mitjà per a resoldre problemes. Fins i tot quan els límits

amb Canadà i Mèxic quedaren gairebé fixats a mitjan segle XIX, la immensitat del territori i els transports relativament fàcils, van permetre que els americans continuessin pensant que podien resoldre llurs problemes mitjançant una fugida física més que no pas mitjançant la resignació o la millora de les condicions en què cadascú s'havia trobat. ¿Per què alçar la veu, protestar i ficar-se en embolics si hom pot desaparèixer del tot d'un entorn que s'ha tornat incòmode o frustrant? En paraules de l'historiador Frederick J. Turner, en oferir una via per evitar greus conflictes socials i polítics, les terres lliures a les quals emigrar van ser "la salvaguarda de la democràcia" (Turner 1921).

Quan es va decidir que els límits del país ja no es podien ampliar més i es va tancar la frontera —molt tard: a l'inici del segle XX—, la mentalitat de l'emigrant va continuar viva. La idea de fer les maletes i marxar a un lloc millor, mai no ha desaparegut. La mentalitat típica americana no és la de la contestació, sinó la de la fugida o l'escapada. Quan algú no està satisfet amb el seu ofici, l'empresa en la qual treballa, el barri on viu, el club del qual n'és membre, la ciutat on viu, l'estat on viu, o fins i tot el marit o l'esposa amb qui conviu, habitualment perquè les expectatives del somni no s'han acomplert al nivell esperat, la reacció americana més típica no és protestar o intentar reformar la institució en què es troba. El ressort automàtic de l'emigrant és anar-se'n a un altre lloc —amb l'esperança que sempre serà millor. Després d'emigrar des d'Europa, Amèrica Llatina, Àfrica o Àsia, el nou americà i els

seus descendents continuen "emigrant" a través del país, les seves ciutats, les seves feines i les associacions voluntàries.

El mite de la "frontera oberta" americana continua sent molt popular. Ha influït en la literatura popular, les pel·lícules, les novel·les, on es caracteritza la conquesta de l'Oest com una aventura feta d'individualisme, violència i una justícia dràstica. En algunes versions, altres "fronteres", com la innovació científica i tècnica, fan funcions semblants en la dinàmica de la societat americana. Cal tenir en compte que el president John F. Kennedy va anomenar a les seves innovadores idees de començaments de la dècada de 1960 "la nova frontera". En el seu discurs d'acceptació de la candidatura a la presidència l'any 1960 feu una crida al poble americà a "ser els nous pioners de la Nova Frontera. La meua crida és per als que són joves de cor, independentment de la seva edat, als forts d'esperit, independentment del partit al qual estiguin afiliats". El programa polític de la "Nova Frontera" se centrava, en particular, en l'exploració i la tecnologia de l'espai. El mite de la frontera tornà a funcionar com a lema de canvi i progrés durant el seu mandat.

El somni d'una vida ideal mai no es fa del tot realitat, però sempre és el motor de l'esforç, l'esperança i la innovació.

Un somni canviant

El somni americà ha anat canviant al llarg del temps. N'hi ha hagut tres versions en la història, relativament breu, dels Estats Units: la rural i l'agrària, des dels orígens fins al segle XIX, la suburbana del segle XX, i l' actual en procés de redefinició i reconstrucció.

Des de les primeres colonitzacions britàniques de les terres d'Amèrica del Nord, la granja familiar fou la institució social i econòmica bàsica del país. Múltiples onades de conqueridors i exploradors es van anar aposentant a les terres desertes cap a l'Oest. Fins fa cosa de cent anys, la gran majoria de la població vivia en àrees rurals. La granja familiar era una unitat econòmica i social, en la qual tots els membres, pare, mare i fills, compartien la producció i el consum, la feina i la diversió, l'oci i l'ofici. A finals del segle XIX, com es veu a la novel·la duta al cinema, *Lo que el viento se llevó*, la moribunda Melanie demana a Scarlett que faci realitat el somni per al seu fill, que consisteix en: "anar a la universitat, fer un viatge a Europa i tenir un cavall".

Des del decenni de 1920 i, sobretot, des de mitjan segle XX, el somni americà rural i agrari va ser substituït pel somni suburbà, industrial i de serveis. De fet, l'expressió "somni americà", fou encunyada en aquesta segona fase. Acostuma a remetre a l'obra d'un popular historiador, James T. Adams, en la seva obra *The Epic of America* (1931). En paraules d' Adams,

“aquell somni o aquella esperança” han estat presents a Amèrica des del començament. “Aquest somni —deia— s’ha fet més realitat aquí que en cap altre lloc del món, tot i que de manera imperfecta fins i tot entre nosaltres”. D’aquesta manera, “el somni americà d’una vida millor, més rica i més feliç per a tots els nostres ciutadans de qualsevol condició” s’ha convertit en la gran contribució americana al pensament i el benestar mundial.

Per als *baby boomers*, és a dir, els nascuts en un període d’explosió de la natalitat en la postguerra mundial, la nova versió del somni americà estava format per una casa als afores, dos cotxes al garatge i dos o tres fills. Aquella generació va créixer en un període d’alt creixement econòmic i prosperitat, resultants de l’hegemonia mundial dels Estats Units. L’optimisme també va rebre l’ajuda de diverses polítiques econòmiques del Govern, com la Llei de Reajustament del Personal de Servei de 1944, coneguda de manera informal com la Llei G.I., la qual beneficià milions de veterans de guerra que accediren de franc a la universitat i van tenir facilitats per comprar una casa, amb la qual cosa es reforçà la idea d’oportunitats iguals per a tothom.

En la nova versió del somni, la casa familiar era també —com en la primera versió del somni americà— la unitat social bàsica, però hi havia més divisió del treball entre els seus membres. El pare anava a la feina amb cotxe i la mare tenia cura de la llar i dels fills, que anaven a l’escola a temps complet. S’esperava que tots tindrien feines vitalícies, seguretat social i una jubilació garantida.

Tant la primera versió rural com la segona versió suburbana del somni van proporcionar prosperitat i certa seguretat econòmica a dotzenes de milions d'americans i, sobretot, van atraure milions de persones d'arreu del món als Estats Units amb l'esperança de compartir aquell ideal de vida.

Aquest somni ha tingut un mal despertar amb la crisi econòmica més recent, que fa témer molts americans que els seus fills no puguin accedir al mateix nivell de vida material que les dues generacions anteriors.

La crisi actual del somni americà té moltes semblances amb la crisi de la primera versió a finals del segle XIX. Fa poc més d'un segle, noves tecnologies mecàniques i manufactureres es van escampar per diversos països d'Euràsia i les Amèriques i van convertir els grangers nord-americans en relativament menys competitius que abans. La indústria i la mecanització agrícola van augmentar enormement la productivitat i van llançar milions de fills de grangers cap a les ciutats. La desigualtat de riquesa i de renda va augmentar al llarg de diversos decennis. En aquella època, els culpables principals van ser identificats com els ferrocarrils i els bancs. A començaments del segle XX, nous moviments polítics populistes van expressar la frustració dels antics somiadors. De la mateixa manera que ara, la protesta es va adreçar contra allò que es considerava el declivi del model social americà original, mentre creixia el mite de tornar enrere cap als bons temps.

Com fa cent anys, noves tecnologies han erosionat les bases del model del segle XXI. Les noves tecnologies de la comunicació, en particular, han creat molta competència en

altres països i han desintegrat la indústria tradicional. De manera semblant a la crisi anterior del somni americà, també ara l'economia s'ha tornat més intensiva en capital que en treball, i s'ha ampliat l'escala territorial dels intercanvis, ara fins a nivell mundial. El pilar del somni americà, la casa familiar, ha quedat sacsejat per l'esclat de la gran bombolla immobiliària. Alguns somnis es fan realitat; d'altres no. La igualtat d'oportunitats no és el mateix que la igualtat de riquesa o de renda. Però la igualtat d'oportunitats és al centre del somni americà i ara molta gent comença a creure que les oportunitats estan reservades als descendents d'aquells que ja les van tenir.

La parella típica té actualment dues feines, però poques vacances, molts deutes i pocs estalvis i poc temps per tenir fills o tenir-ne cura. Per als joves actuals, coneguts com els del "mil·lenni" perquè van arribar a l'adolescència o la joventut a començaments del mil·lenni actual, els antics somnis d'aconseguir una feina de llarga durada, una família amb diversos fills i el talent han estat substituïts en gran part per l'ambició o el somni de guanyar diners, ser reconeguts per la seva personalitat i atractiu i, per a alguns, també contribuir a una tasca significativa per millorar el món.

La frustració y el ressentiment que es manifesten en l'actual campanya electoral americana d'aquest any 2016 són comparables a la frustració i la por que van sacsejar el país a finals del segle XIX i començaments del XX. En aquella època, l'ala populista del Partit Demòcrata, liderada per William Jennings Bryan, atacava les grans empreses i els grans bancs,

es declarava "antielitista" i s'oposava a la participació americana a la Primera Guerra Mundial.

Els actuals moviments populistes, tant dins del Partit Republicà com del Partir Demòcrata, acusen així mateix Wall Street i l'"establishment", assenyalen com a culpables la competència internacional, defensen un aïllament exterior i recreen, una altra vegada, el mite de restaurar un passat millor. Possiblement caldrà la creativitat tecnològica i cultural de més d'una generació per poder reformular i reconstruir la nova versió 3.0 del somni americà. Els joves del mil·lenni i llurs descendents hauran de crear noves empreses àgils i obertes, amb feines flexibles i altament productives com a nous centres de prosperitat. Ells mateixos hauran de construir la realitat que correspongui al seu somni.

El somni en l'economia, la sociologia i la psicologia

La motivació per buscar una vida millor ha estat estudiada per economistes, sociòlegs i psicòlegs. Cada disciplina aporta un enfocament diferent. Però totes coincideixen en diversos elements:

Primer, el punt de partida és la insatisfacció.

Segon, la recerca comporta tant mobilitat espacial com ascens social.

I tercer, el resultat és en gran part endogen i derivat de la mateixa motivació, és a dir, no existeix la realitat desitjada

fora del somni, sinó que és el somni el que mou l'individu a fer-lo realitat.

L'economista Albert O. Hirschman ha resumit les respostes a una situació present de declivi o frustració com a "sortida, veu i lleialtat" (Hirschman 1970). D'una banda, la "lleialtat" a les institucions i a la comunitat en què hom es troba pot explicar-se pels costos de rebel·lar-se, protestar o escapar, tot i que sempre comporta cert ressentiment. Per la seva part, la "veu", és a dir, la protesta i la demanda de reforma o canvi, encara implica un determinat grau de lleialtat, ja que s'espera una millora de la situació existent per poder-la acceptar amb més satisfacció. La "sortida", en canvi, comporta una alternativa més radical, la qual acostuma a estar motivada per una major expectativa optimista de fer el somni realitat i trobar una vida millor en un altre lloc.

Una possible interpretació de les alternatives "lleialtat, veu i sortida" de Hirschman és que corresponen també al passat, al present i al futur, respectivament. La "lleialtat" significa romandre al lloc dels avantpassats i on hem nascut, mantenir les relacions personals i socials i les referències culturals a què ens hem acostumat en l'experiència. La "veu" se situa més en el present, ja que expressa el desig d'un canvi en relació al passat establert, però aviat i visible per poder gaudir del resultat.

La "sortida", en canvi, mira al futur. És l'expressió més contundent del somni d'una vida millor. Abandonar les relacions i les referències, inclosa la llengua, a les quals estem acostumats, sol comportar un alt cost i, de vegades, una pèrdua

neta de benestar respecte a la situació originària. En general, són els fills i descendents d'immigrants nascuts a Amèrica els que tenen més probabilitats d'accedir a millors oportunitats que les dels llocs d'on provenien els seus avantpassats. En paraules del ja citat Turner, l'historiador de "la frontera", fins i tot per als que ja havien arribat a Amèrica, la frontera mòbil en el procés d'expansió dels Estats Units cap a l'Oest era "la porta de fugida dels lligams del passat." La "sortida" apunta sempre cap al futur.

Els sociòlegs, per la seva banda, han identificat diversos motius pels quals la gent emigra i canvia de lloc de residència a la recerca d'una vida millor. Els treballadors qualificats aspiren a establir la seva família amb les comoditats que abans hem mencionat, inclosa la casa, els cotxes i els recursos materials adequats. Els professionals urbans volen aconseguir nivells de vida d'acord amb llurs èxits anteriors i continuar progressant en llurs carreres.

Vist des d'aquesta perspectiva, l'emigració és un resultat directe de la influència dominant que ha aconseguit la cultura de l'Occident avançat en tots els racons del món per dissenyar el somni d'una vida millor. En particular, els estils de vida americans s'han convertit en un estàndard mundial, com ho documenten els sociòlegs Alejandro Portes i R. G. Rumbaut al seu llibre *Immigrant America: A Portrait* (2007).

L'èxit de fer el somni realitat s'identifica amb una millor educació i, sobretot, amb un ascens social. El somni americà comporta una mobilitat ascendent en l'escala social. Però aquesta mobilitat també és física. L'ascens social és un episodi

més de la sortida o l' emigració continuada. L'individu exitós que millora socialment deixa enrere el seu grup social originari. De fet, l'èxit està simbolitzat i consagrat per un seguit de fugides físiques des del país d'origen cap a Amèrica i, una vegada allà, des de les ciutats i els barris pobres cap a millors llocs on viure.

La recerca de fer el somni realitat també té motivacions i conseqüències psicològiques molt específiques. En deixar el seu país, l'emigrant pren una decisió difícil i n'acostuma a pagar un alt preu. Els costos inclouen la pèrdua i separació del país d'origen, de la família i dels costums i tradicions adquirides, la qual cosa implica tallar amb molts lligams afectius. L'emigració acostuma a comportar un canvi d'estatus socioeconòmic, la iniciació en noves normes i contextos culturals, i la inserció en un nou entorn físic. A tot això s'hi pot afegir l'estranyesa o fins i tot l'hostilitat dels nadius, la discriminació econòmica i les dificultats de l'idioma.

La Societat Americana de Psicologia (APA) va fer, fa poc, una "Força Especial sobre la Immigració" que va produir un extens i detallat informe dels problemes psicològics que aquests canvis, sempre guiats per la recerca d'una vida millor, poden comportar. El resultat més clar de les investigacions acumulades demostra que, malgrat tots els obstacles que han de superar, els immigrants de primera generació tenen determinats avantatges per assolir bons resultats escolars i professionals gràcies al seu "enorme optimisme", "altes aspiracions", "dedicació a la feina" i "actituds positives envers l'aprenentatge" (APA 2012).

Algunes de les investigacions concreten aquestes actituds crucials per assolir l'èxit. Pel que fa als estudis, "l'optimisme dels pares immigrants sobre les perspectives de llurs fills és decisiu per a l'èxit educatiu dels joves de primera i segona generació", en paraules de les psicòlogues Grace Kao i Marta Tienda (1995). Pel que fa al treball i l'ascens social, d'una banda, s'observa que els immigrants d'origen mexicà, en particular, "continuen obtenint resultats iguals o pitjors que altres minories americanes en moltes mesures de benestar; uns resultats escolars i uns èxits de feina mediocres es tradueixen en salaris baixos i altes taxes de pobresa comparables amb els dels americans-africans". Però, d'altra banda, els que obtenen bons resultats, especialment a la segona generació, ho deuen al fet d'haver "heretat una enorme motivació optimista dels seus pares", segons les investigacions de les psicòlogues Gretchen Livingston i Joan R. Kahn (2002).

Un dels resultats psicològics més interessants que podem observar entre aquells que han emigrat a la recerca de fer realitat el seu somni d'una vida millor, és un fort impuls psicològic que fa que els agradi allò pel qual han pagat un cost tan alt. Quan l'emigrant miri enrere, cap al passat, el seu país d'origen i la gent amb qui tractava, li semblaran pitjors que mai. En canvi, tendirà a creure que el nou país d'acollida és el millor del món i hauria de ser un exemple per als altres.

Els Estats Units, en particular, és el país de l'últim recurs. Per a la gran majoria dels ciutadans, gairebé tots procedeixen d'immigrants que en algun moment van canviar de país a la recerca de fer realitat el seu somni, marxar del país és

quelcom inimaginable. Com hem comentat, hom pot intentar una altra sortida, però sempre dins del país. El fet que en la immensa majoria dels països del món gairebé no hi hagi americans que hagin emigrat cap allà, reforça la creença que és a Amèrica on s'ha d'anar, i no d'on cal marxar. El somni americà es reforça per si mateix, fins i tot si en fer-se realitat no és com s'havia imaginat.

La realitat somiada

El parany actual que pateix el mite del somni americà procedeix en gran part de la frustració de moltes expectatives d'ascens social. El somni s'esvaeix quan el somiador té la impressió que els seus fills no viuran millor que ell. L'aposta per la recerca de la felicitat se sosté en la creença que Amèrica és el país de les oportunitats. Però la creença que l'oportunitat sempre apareixerà, és més un motor del treball i la persistència que no pas una realitat ja existent. Les oportunitats no estan esperant qui acaba d'arribar, sinó que són un producte de la permanent mobilitat, el canvi, la inventiva i la creativitat dels mateixos immigrants.

Cal tenir en compte aquesta actitud psicològica a través de les enquestes en què els ciutadans dels Estats Units es retraten a si mateixos. Segons alguns sondejos recents, el 90% dels americans s'identifiquen com a "classe mitjana". Atès que, malgrat tot, les diferències socials són visibles, les autoidentificacions varien entre classe "mitjana-alta", "mitjana"

i "mitjana-baixa". Però només petites minories es confessen de "classe alta" o de "classe baixa".

Durant la presidència de Barack Obama, es va crear una "Força Especial sobre la Classe Mitjana", coordinada pel Vicepresident Joe Biden, sota el lema "una classe mitjana forta equival a una Amèrica forta". L'equip ha fet un sèrie d'estudis i propostes legislatives sobre educació, formació i reciclatge professional, treball i família, seguretat a la feina, i jubilació. Una de les conclusions és que: "les famílies de classe mitjana es defineixen per llurs aspiracions més que pels seus ingressos." S'observa, en concret, que "les famílies de classe mitjana aspiren a ser propietàries d'una casa, un cotxe, gaudir d'una educació universitària per als seus fills, salut i seguretat en la jubilació, així com unes vacances de tant en tant". La qüestió és que, actualment, els preus d'alguns d'aquests béns, com ara la sanitat, la universitat i l'habitatge, han augmentat més els ingressos de la gent.

Com han assenyalat els economistes Richard R. Reeves i Kimberly Howard, la mobilitat intergeneracional ascendent només és possible si hi ha proporcions iguals de mobilitat descendent. Però aquest segon tipus de canvi s'ha estudiat molt menys. Aquests autors han observat empíricament que el talent i les habilitats personals, que ja es poden mesurar a l'adolescència, prediuen altes probabilitats de viure en una llar amb elevats ingressos a l'edat adulta. Però una proporció molt alta (més d'un 40%) dels que tornen a viure en una llar amb ingressos elevats, tenen talents i habilitats modestos que

permetrien esperar que, sobre la base del mèrit, fracassessin socialment.

Així mateix, els joves de famílies pobres que van a la universitat amb el talent i la motivació d'assolir una vida millor, tenen moltes probabilitats d'aconseguir-ho si acaben els seus estudis i es graduen. Però els adolescents amb poc talent que haurien de davallar socialment, d'acord amb el mite de la mobilitat social meritocràtica, tenen gairebé un 25% de probabilitats de quedar-se en una llar amb ingressos alts a l'edat adulta si procedeixen d'una família situada en aquest nivell. Els rics tenen un "terra de vidre", segons la metàfora dels autors, que es pot trencar si cauen de l'escala social per manca de talent o d'esforç, però que també salva de caure a molts dels que han nascut dalt de tot. (Reeves y Howard 2013).

Un d'aquests autors ha desenvolupat l'argument de manera extensa al seu llibre més recent *Dream Hoarders* (2016), el títol del qual pot traduir-se com "els acaparadors del somni". El treball se centra en les persones que viuen en el grup social amb un 20% més alt d'ingressos i documenta com aquestes famílies han aconseguit ser eficaces en passar el seu nivell social i econòmic als seus fills, de manera que s'ha reduït la mobilitat social global. Els nens de classe mitjana-alta tendeixen a ser adults de classe mitjana-alta.

"L'acaparament de les oportunitats" per part dels grups acomodats es pot exemplificar amb nombrosos mecanismes: la planificació urbanística tendeix a reforçar l'estabilitat de les diverses àrees i les diferències entre elles; l'accés a les escoles públiques per districtes segons la residència tendeix a crear

escoles amb grups de nens socialment homogenis; els procediments d'accés a les universitats i les oportunitats de feina són, també, més favorables als membres de famílies amb contactes socials elevats. Un mecanisme, en particular, que ha estat tradicionalment considerat com una font d'oportunitats, es pot rellegir en aquest enfocament: els "interns" o "becaris", és a dir, els estudiants o els recentment graduats que treballen de franc durant alguns mesos en alguna empresa o institució pública d'alta qualificació, ho fan amb l'esperança de rebre'n una oferta de feina. Però el cost de treballar de franc durant sis mesos o un any pot ser que no estigui a l'abast de famílies amb recursos baixos o mitjans. Malgrat tot, el somni continua viu.

Tot i que les desigualtats augmentin temporalment, els americans continuen creient que el somni americà és una realitat. La idea de que qualsevol americà, amb prou determinació i coratge, pot ascendir al cim de l'escala econòmica, independentment d'on hagi començat la seva vida, continua movent enormes energies.

Hi ha diversos estudis recents que demostren que la femou muntanyes, encara que la realitat no coincideixi del tot amb allò que hom creu. En un estudi de S. Davidai i T. Gilovich a *Perspectives on Psychological Science* (2015) es va presentar a tres mil persones una distribució de la societat americana en cinc quintils de renda. Els investigadors van demanar a cada enquestat que estimessin la probabilitat que qualsevol persona seleccionada a l'atzar en el quintil més baix pujaria a cadascun dels altres quintils de renda durant la seva vida. La realitat és que a l'entorn d' un 30% dels individus fan aquest salt als

Estats Units, xifra molt alta en termes comparatius (segons les dades de mobilitat social del Pew Research Center). Però els enquestats van sobreestimar la probabilitat d'ascendir des del quintil més pobre a algun dels tres quintils més alts gairebé la meitat, és a dir, van estimar que els pobres farien aquest salt amb una probabilitat mitjana del 45%.

Un altre estudi de Michael W. Kraus i Jacint J.X. Tan al *Journal of Experimental Social Psychology* (2015) va desenvolupar un experiment semblant. Però en aquest cas es va demanar als participants que estimessin la probabilitat d'ascendir en l'escala social de gent semblant a ells "en termes d'ambicions, habilitats, talents i motivacions". Implícitament, se'ls preguntava sobre les seves pròpies expectatives d'ascens social.

Les respostes van sobreestimar la probabilitat d'ascens social encara més que en l'estudi citat anteriorment. Una pregunta similar es referia a les probabilitats d'arribar a la universitat, que també van ser altament sobreestimades. És molt revelador que el biaix psicològic optimista que les persones que més van sobreestimar les probabilitats d'ascendir socialment van ser les de nivells socials més baixos. Els que tenen més camí a fer tendeixen en gran mesura a pensar que el moviment és possible. Així mateix, els americans membres de minories ètniques —africans, hispans i asiàtics— van tendir a sobreestimar la mobilitat social ascendent més que aquells d'origen europeu.

No hi ha dubte de la utilitat psicològica d'aquests errors de percepció. Sobreestimar la mobilitat social ascendent és útil

tant per als rics com per als pobres. Aquells que es veuen a si mateixos dalt de l'escala es justifiquen perquè han assolit un èxit que creuen que els altres també tenen a l'abast. Per als pobres, el biaix psicològic optimista els dóna esperances d'un futur millor i els empeny a continuar-s'hi esforçant.

2.

Somiadors insatisfets:
la recerca continua

La recerca del somni fet realitat ha produït moltes obres amb testimonis, memòries, autobiografies i narratives a la tradició literària cinematogràfica americana. Aquests productes tenen èxit perquè els immigrants que busquen fer realitat llur somni troben en les històries de transformació d'altres persones un model per lluitar amb llurs pròpies fantasies, ansietats i pors.

El to habitual implica que Amèrica ofereix quelcom bo i obert als somnis de l'immigrant i fa possible que es facin realitat i alhora poder gaudir de llibertat personal. De tant en tant, però, apareix algun crític implacable que crida l'atenció dels americans del fracàs del país en acomodar-se a les ambicions que ha inspirat en els llegats d'altres llocs del món. La crònica del fracàs o la decepció planteja dubtes sobre l'autoimatge americana del país de les oportunitats per a tothom. Però fins i tot en aquests recomptes, la idea d'Amèrica continua sent la d'un somni que l'immigrant identifica amb el seu propi creixement i desenvolupament personal.

Immigrants del segle XX

El director de cinema Elia Kazan, nebot d'un armeni que emigrà als Estats Units a començaments del segle XX, va explicar la història del seu oncle, Svatros, a la pel·lícula *Amèrica, Amèrica* (1963).

A Anatòlia, els membres de la família parlaven tota l'estona del seu somni:

"- ¿I dius que a Amèrica tenen muntanyes més grans que aquestes?

"- A Amèrica tot és més gran.

"- Què més? Què més hi ha a Amèrica?

"- A què esperem?

"- Anem-hi, anem-nos-hi ja, amb l'ajuda de Jesús."

El pare va donar a Svatros tots els seus estalvis perquè se n'anés a Amèrica i des d'allà anés cridant els membres de la família perquè hi emigressin rere seu. Amb tot, les peripècies del viatge foren inaudites. De seguida li van robar els diners. A Constantinoble, on Svatros s'havia detingut, la filla d'un ric turc volia casar-se amb ell i li demanà al seu pare que el persuadís de quedar-se. Ella li deia:

"- Una vegada [Svatros] em mostrà algunes fotografies d'un llibre.

"- Fotografies?

"- D'una ciutat a Amèrica. Uns edificis molt alts. M'ho va explicar tot...com n'eren, d'alts, com si hagués estat allà. Em va dir que una vegada va tenir el somni d'anar-hi. Jo no sabia què dir.

"- No t'amoïnis. Tots els nois tenen somnis. Jo vaig tenir els mateixos, una vegada...quan era jove, d'anar a noves terres, de començar una nova vida."

Després de passar increïbles aventures, Svatros arriba a Nova York i entra al país. Escriu una carta a la seva família:

"I aquí estic. Ja he arribat a Amèrica... No és pas diferent, aquí. Però deixeu-me que us digui una cosa, aquí hi ha una nova oportunitat... per a aquell que és capaç d'arribar fins

aquí hi ha un nou començament. De manera que prepareu-vos, tots hi vindreu. Hi vindreu. Estic treballant per portar-vos a tots aquí. D'un en un."

Kazan explica que així ho va fer el seu oncle: "Els va portar a tots. Va trigar uns anys, però d'un en un, els va portar a tots. Exceptuant el seu pare. Ell va morir on havia nascut."

Alguns testimonis escrits d'immigrants d'aquella època, a començaments del segle XX, reflecteixen l'enorme satisfacció d'aquell que ha aconseguit fer realitat el seu somni. Altres, no obstant, expliquen les dificultats que van haver de superar i els dubtes que van albirar durant llur transformació, fins que la seva integració a la societat americana va ser prou forta com per no tornar enrere.

George Steiner, jueu alemany emigrat a Nova York, va escriure a *From Alien to Citizen* (1914):

"No és estrany que estrangers com jo estimin aquest país i l'estimin tant, potser, com un natiu mai no el podrà estimar. Moltes vegades m'hauria agradat que el típic ciutadà americà despreocupat, que dóna per fet la llibertat, hagués viscut una experiència com la meva, que conegués el valor de ser un home lliure des que va néixer. Estic convençut que seria una experiència gloriosa sentir la transició de súbdit a ciutadà; de gairebé no estar autoritzat a dir 'Jo' a pronunciar les grans paraules col·lectives: 'Nosaltres, compatriotes'...

"Amèrica m'ha donat l'oportunitat d'aconseguir coses i m'ha concedit determinats drets i privilegis, però crec que aquest país hauria de mantenir-se jove i viril per estendre aquestes benediccions a tots els que poblen les nostres costes,

habiten les nostres ciutats i accedeixen diàriament a la nostra vida... Cada vegada m'adono més que el dret de ciutadania es concedeix massa fàcilment perquè després s'exerceix amb lleugeresa; tant el natiu com l'estranger haurien d'aprendre que no només és un regal, sinó un privilegi que ha de ser guanyat i merescut... Hem d'estar sincerament agraïts de ser conscients del poder dels ideals en la nostra vida nacional i que aquests ideals demanen un esforç per ser duts a terme"

En una perspectiva diferent, Abraham Rihbany, siri de pares grecs ortodoxos, presentà algunes reflexions sobre el procés d'integració perquè poguessin servir d'ajuda a posteriors immigrants a 'A Far Journey' (*The Atlantic*, 1914).

Després de viure un temps a Nova York, sempre entre siris emigrats, Abraham va decidir canviar de lloc. "Durant la meua estada de gairebé divuit mesos no vaig tenir ocasió de dir ni deu frases en anglès. Tots els companys de feina i les persones amb les quals em relacionava menjàvem els mateixos plats, parlàvem el mateix idioma, explicàvem les mateixes històries, teníem les mateixes diversions i estàvem vinculats als mateixos conflictes, els del nostre país natal. Em semblava que estava tan lluny de la vida real d'Amèrica com si hagués viscut a Beirut o a Trípoli... La meua experiència a Nova York em va convèncer que era molt difícil, si no impossible, convertir-me en realment americanitzat si continuava vivint en una colònia dels meus compatriotes d'origen. Així com l'aparició de noves espècies mai no es pot produir sense una ruptura radical amb l'estirp paterna, la transformació vertadera d'un estranger en americà mai no es pot completar sense un allunyament

complet, intern i extern, de l'individu respecte al seu grup originari.

“La colònia síria a Nova York em va ajudar en tot allò que va poder perquè m’oferiren recer durant divuit mesos entre aquells, l’idioma dels quals, era el meu i els costums dels quals eren els meus també. Em van protegir d’una transició massa abrupta. Si hagués estat llançat a la societat americana des que vaig arribar a aquest país, sense diners i sense prou coneixement de la llengua anglesa, el canvi d’ambient hauria sigut massa violent per suportar-lo amb comoditat. D’aquesta manera vaig poder fer front a moltes dificultats que vaig trobar al començament, mentre creixia la meva curiositat per conèixer les influències americanes que endevinava al meu voltant.”

Abraham respon a la crítica que els ciutadans americans fan dels ‘hàbits gregaris’ dels estrangers. “És evident —reconeix— que les relacions entre estrangers, especialment a les grans ciutats, tendeix a promoure entre ells el desig de mantenir les maneres de pensament i de vida heretats, la qual cosa fa que l’americanyització sigui doblement difícil. No obstant això, si els estrangers amb ‘hàbits gregaris’ es dispersessin prematurament, aviat perdrien llur autocontrol, patirien una soledat i un aïllament depriments i es convertirien en una càrrega per a la societat que pretén acollir-los. La llei de la ‘supervivència d’aquell que millor s’adapta’ també regeix en aquestes colònies estrangeres a les ciutats americanes, com a tot arreu.”

La mítica pel·lícula *Casablanca* (1942) va contribuir al llarg de diverses dècades a solidificar el somni americà. Comença amb aquesta explicació del narrador:

“Amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial, molts ulls dins l'empresonada Europa es van girar desesperançadament o desesperadament cap a la llibertat a les Amèriques.

La història transcorre en un local anomenat precisament 'Rick's Café Americain'. Una gran part de la trama gira entorn al pla de Laszlo, un líder de la resistència antinazi, d'escapar a Amèrica. El 'Café Americain' és el centre de les conspiracions per aconseguir visats cap a l'altre continent.

Així, per exemple, Mr. i Mrs. Leuchtag celebren que l'endemà se'n van cap a Amèrica. Intenten practicar llur pobre anglès i, juntament amb el màitre Carl, brinden “per Amèrica”.

En una altra escena, Annina explica a Rick, el propietari americà del local:

“Venim de Bulgària. Oh, les coses estan molt malament allà, *Monsieur*. Un dimoni té el poble agafat pel coll. Nosaltres, en Jan i jo, no volem que els nostres fills creixin en aquell país.

“-Per la qual cosa han decidit anar-se'n a Amèrica.

“-Si sàpigues què significa per a nosaltres marxar d'Europa, arribar a Amèrica!”

Més de setanta anys després, el mite i el somni continuen vius. Un exemple molt recent és la novel·la de l'escriptor irlandès Cilm Tóibín, *Brooklyn* (2009), portada al cinema amb el mateix títol i nominada a l'Oscar a la millor pel·lícula el 2016. L'obra reflecteix de manera brillant els

sentiments de dubte, il·lusió, enyorança i determinació dels emigrants europeus a Amèrica a mitjan segle XX.

Una noia irlandesa, Eilis, "sempre havia suposat que viuria al poble tota la vida, com havia fet la seva mare, on coneixia tothom, tenia els mateixos amics i els mateixos veïns, les mateixes rutines i els mateixos carrers. Havia pensat que trobaria una feina al poble i aleshores es casaria amb algú i deixaria la feina i tindria fills". Però, de sobte, un sacerdot irlandès emigrat als Estats Units visita el poble i li ofereix la possibilitat d'anar-se'n a viure com a interna en una casa de senyorettes responsables, i treballar en una botiga elegant. "Ella hauria preferit quedar-se a casa, dormir en aquesta habitació, viure en aquesta casa, prescindir de nous vestits i noves sabates". Però la seva germana l'anima a marxar i així tenir un dia la seva pròpia casa i la seva pròpia família.

Eilis s'instal·la a Brooklyn, treballa com a venedora durant el dia, estudia a la nit per arribar a ser comptable i troba un xicot bo i responsable. Quan Eilis està trista, el seu cap a la feina li diu: "Només és enyor. Li passa a tothom. Però se't passarà. A alguns els passa abans que a d'altres. No hi ha res de més dur que l'enyor".

Un any després d'haver arribat als Estats Units, Eilis torna al seu poble a Irlanda amb motiu de la mort de la seva germana i s'hi queda un mes. De seguida rep les pressions de la seva mare i els seus amics, l'oferta d'una feina, un pretendent que se li declara, per tal que renunciï a la seva nova vida americana i s'acomodi una altra vegada als costums del seu poble. Eilis se sent més relaxada que a Brooklyn perquè coneix

tothom i tots els detalls i està acostumada a les rutines del lloc. Però s'acaba adonant de les misèries de tota mena que allò comporta, inclosa una certa mesquinesa. "Havia oblidat com era aquest poble", li contesta a una veïna que li blasma algun aspecte de la seva vida als Estats Units.

Quan arriba una altra vegada a Nova York, una altra noia irlandesa que viatja en el vaixell per primera vegada li parla de la seva ansietat i els seus temors, com ella havia fet amb una altra dona en el seu primer viatge. "Diuen que a Brooklyn hi ha molts irlandesos i és com a casa". Eilis respon: "Sí, és com a casa". Com ha assenyalat la crítica, la novel·la i la pel·lícula són un autèntic estudi de la recerca d'una llar en la qual sentir-s'hi com a casa i de la dificultat d'imaginar-s'ho abans d'aconseguir-ho. Més enllà dels detalls concrets de la peripècia d'Eilis, la història té un valor universal.

Somnis adolescents

L'actual somni americà d'una vida millor és diferent del de fa unes dècades. Vuit estudiants adolescents, d'entre 15 i 17 anys, en una escola d'ensenyament secundari (*high school*) a Los Angeles, expressen amb candidesa la por i la soledat que moltes vegades acompanyen el somni americà. Els reunits són: Ibrahim i Omar, de l'Àfrica; Diana, Eduardo, Juanita, Marisol i Ricky, de Mèxic; i Karla, d'Hondures.

¿Com vau arribar fins aquí des dels vostres països d'origen?

Diana - "Jo no volia ser aquí. No volia. Només volia tornar a Mèxic. Va ser molt difícil per a mi. Recordo que quan era petita m'agradava molt l'escola. Se suposava que encara no hi havia d'anar, però la meva mare coneixia el mestre, i hi va anar i va parlar amb ell i, com que a Mèxic se suposa que has de tenir, crec, sis anys per anar a l'escola... Però vam venir aquí i vaig començar el primer grau i va ser molt difícil per a mi. Jo ja coneixia l'abecedari i aquestes coses, però en espanyol. I quan vaig arribar aquí els mestres no podien parlar-me en espanyol i em renyaven si el parlava. Va ser molt dur per a mi."

Karla - "Va ser fatal, perquè recordo que quan la meva germana va venir sempre trucava a Hondures i li deia a la meva mare que volia tornar, que no volia estar aquí, i estava com frustrada, i jo: 'Oh, la meva pobra germana'. Però, quan quatre anys més tard em van dir que jo també hi vindria, em vaig sentir molt malament. Era com: '!Oh, em passarà el mateix a mi!' Però, això, jo els trobo molt a faltar, perquè jo era l'única que, d'això, cuidava la meva ... Quan el meu pare i la meva mare treballaven, jo era l'única que tenia cura de la meva germaneta i el meu germanet, i de debò que els enyoro. Quan em truquen sempre em diuen que torni, i jo em poso a plorar i així. "La meva mare, el meu pare, la meva altra germana i el meu germanet encara són a Hondures. La meva mare és professora d'història de secundària i el meu pare jugava a futbol, però ara està retirat i ha muntat una acadèmia de futbol per a nens..."

Eduardo - "La meva mare i el meu pare, tots dos, m'han donat el títol de nen modèlic. Volen que el meu germanet faci, això,

coses com les que jo faig i tregui bones notes i tal. I volen que jo el vigili i segueixi pel bon camí.”

P. Et consideres més americà o més africà?

Ibrahim - “Crec que americà, perquè els meus pares ja m’ho han dit. Fins i tot ells m’han dit que estic perdent les meves arrels. Estic perdent les meves arrels.”

P. I això no els agrada?

“És clar que no els agrada. Ho estic oblidant tot, de la meva cultura.”

P. Què creus que estàs oblidant...?

“Un munt de coses.”

P. Com ara què?

“Tot.”

P. I com ho portes?

[Pausa] “No sé què dir. És el que passa...” [Pausa]

P. És així, sense més ni més?

“Sí”.

¿Com van ser els vostres primers dies d’escola?

Omar - “Bé, quan vas a una nova escola, és evident que et sents frustrat. No coneixes gaire gent, i tampoc no coneixes l’idioma. Bé, el més dur és que ets allà assegut mirant el mestre, ells parlen i tu no saps què estan dient. Només restes

allà assegut i mires què fan. Ni tan sols pots llegir el que algú escriu a la pissarra. És molt dur.

“Quan vaig arribar a l’escola, vaig intentar parlar amb tothom. Quan tinc una pregunta o un problema, ho dic a algú. Ara li ho dic a un, ara a un altre, per veure qui es comunica millor amb mi. Vaig amb els que no només escolten i diuen que sí amb el cap i se’m queden mirant, com una persona que no entén de què estic parlant. Perquè hi ha algunes persones que escolten, però no saben què estàs dient. I hi ha altres persones que si els parles, t’escolten. De fet, et parlen, bé, quan estàs parlant, t’aconsellen què fer i què no fer.”

Karla - “Hi havia més hondurenys, aquí, però eren més grans i es van graduar aquell any. Però sí, cada vegada que anava a esmorzar després de les tres primeres classes, recordo que si tenia feina d’aquestes classes em deien que baixés a la cafeteria amb la meva cartera, i m’ho traduïen i m’ajudaven a fer la feina, i quan ja l’havíem feta, jugaven a fora. Em van ajudar molt. ”

Heu tingut problemes amb l’anglès?

Juanita - “Al començament em sentia com una estrangera, perquè no coneixia ningú, aquí. No sabia anglès. No hi tenia cap amic i em sentia molt malament quan anava a classe. No entenia el que deia el mestre. Estava nerviosa.”

Karla - “Recordo que quan vaig arribar el primer dia, el mestre parlava als estudiants i jo era allà com ‘no sé què està dient’. I vaig preguntar a alguns dominicans, i parlàvem espanyol, però hi ha coses en el seu espanyol que són diferents. També estava

confosa i frustrada i tot plegat. Aleshores em van posar en una classe on hi havia altres hondurenys i em van ajudar molt. Em van ajudar amb els deures i tot això. I quan era a casa, la meva germana i el meu cosí sempre intentaven que jo parlés en anglès. Jo parlava en espanyol i em deien: 'No t'entenc'. Sempre intentaven que parlés en anglès, la meva germana i el meu cosí..."

Diana - "No podia parlar amb les altres nenes, no podia parlar a la gent perquè no sabia anglès. La gent se'n reia de mi. Em deien coses lletges...com ara que era una tanoca i moltes altres coses.

"Vaig tenir una mestra que també em deia aquestes coses. Era com, no sé, crec que només perquè jo era mexicana, ella pensava que jo era incapaç de fer el mateix que els altres, allò que els blancs poden fer... La mestra no volia parlar espanyol i em va agafar mania, deia que se suposava que jo no havia de ser allà perquè no sabia anglès, que havia de tornar a l'escola bressol una altra vegada i que d'allà no passaria."

Omar - "Quan sóc a l'escola només parlo en anglès, i ja està. Ni en francès, no parlem, per aquí. Com més parles en anglès, millor ho fas. De manera que parlo anglès amb els meus amics per millorar-lo, i millorar el vocabulari i tota la resta."

Ibrahim - "Realment , cal parlar anglès per triomfar. L'anglès és com l'idioma número u. Cal voler-lo parlar. És molt important."

P. Parles en francès, amb els teus amics?

"Amb els meus amics sempre parlem en francès... el barregem -barregem l'anglès i el francès."

P. Tens altres amics que no parlen francès?

"Oh sí, és clar!"

P. I com t'ho fas, amb ells?

"Anglès. Alguns amics meus no parlen francès. Crec que és millor, també. Crec que és bo perquè quan parlo amb ells també practico l'anglès."

P. Heu fet amics fàcilment?

Karla - "No ho sé, és que jo sóc molt amistosa amb la gent. No em costa gaire. D'això...només uns mesos després d'arribar, molta gent ja em coneixia. Em va sorprendre això, uau!, em coneixien. Quan anava a l'escola, a Hondures, coneixia, d'això, algunes persones, però quan vaig venir aquí tota l'escola em coneixia. D'això, sí, tinc un munt d'amics ara. Com els del novè grau, són nous a l'escola... Faig amics a tota l'escola, a més dels mestres i tot això.

"Al principi, quan comença l'escola, tots els dominicans, els africans, els hondurenys, s'asseuen per grups. Però al cap de dos o tres mesos ja els has vist a tots, i veus una taula només d'africans i un dominicà, i aleshores es comencen a barrejar. I la setmana següent, veus una taula amb tot d'africans i tres dominicans... Anem canviant així.

"Venien uns nois nous, africans, alts. I quan van arribar sempre estaven amb els africans, i ara ja no. Sempre estan amb els hondurenys i els mexicans jugant a futbol. I d'això...veus com canvien. Només van trigar dues setmanes. La primera setmana

estaven sempre callats. I ara vénen: 'Vols jugar a futbol?' Tots juguen a futbol, a bàsquet, i estan junts. I fins i tot quan juguen a futbol, de vegades hi ha dominicans i africans, però no fan els equips així. No són com si fossin els dominicans en un equip i els africans en un altre. Es barregen. M'agrada la meva escola."

Creieu que vau utilitzar aquestes experiències per motivar-vos, o encara sentiu frustració?

Diana - "Potser perquè jo estava molt enfadada amb la gent i tal, no volia que em diguessin de què era capaç... [Comença a plorar]. Perdó... Només perquè m'ho vaig guardar per a mi sola durant molt de temps, i intento oblidar-ho, però és el que recordo. I, d'això..., ara d'altres nens i, d'això..., jo sé el que estan passant.

Creieu que fareu realitat el somni americà?

Marisol - "Els meus pares, sobretot la meva mare, sempre m'està dient que 'Hauries de veure com ho fan els teus cosins, a Mèxic, fan això, fan allò'. I jo només dic: 'Jo no vaig pas demanar de venir aquí. Vosaltres em vau portar aquí. ¿Per què em renyeu per no ser com ells?' Ells han crescut en, d'això, en un ambient totalment diferent, amb regles diferents de les nostres, amb tot diferent, diferents horaris, tot".

Hauries preferit quedar-te a Mèxic?

"És difícil aconseguir una educació, allà, però alguns ho aconsegueixen. Molta gent ho aconsegueix, per la qual cosa no importa on. Només que aquí és més fàcil perquè és públic, les

coses són gratuïtes aquí. Allà has de comprar un piló de coses, és dur... Crec que seria el mateix. Diguem que no m'importa on sóc."

Diana - "Gairebé tota la meva família és allà [a Mèxic]; amb prou feines tinc família, aquí. Això em fa patir més... Els dic que quan aconseguixi una feina, me n'aniré a viure a Mèxic, però no ho sé, potser sí o potser no. És que... no sé. Potser em quedaré i portaré els meus avis aquí. No ho sé. Realment no sé quin serà el meu futur..."

Omar - "Aquí als Estats Units pots fer allò que vols fer... Véns, tens l'oportunitat de trobar una bona feina. Si treballes de valent, aconseguixes allò que vols.

"La meva mare vol que em graduï a l'escola, després a la universitat, que aconseguixi una bona feina, que ajudi la meva gent... Si torno al meu país, és un país pobre, molts dies la gent no té res per menjar. Per això la meva mare vol que trobi una bona feina i que ajudi la meva gent d'allà, com els membres de la meva família. I això és el que l'escola intenta fer, també. L'única cosa que volen és que et graduïs, que vagis a la universitat, aconseguixis una feina. Tot va en la mateixa direcció."

Ricky - "De vegades la sort et pot ajudar una mica, però sobretot depèn de tu. Depèn de si estàs decidit i de les expectatives que t'hagis fet."

Karla - "Quan ens donen les notes, els meus cosins que van néixer aquí als Estats Units, sempre treuen males notes i suspensen aquella assignatura o aquella altra, i quan arriben les meves és diferent. Ara noto que hi ha mal rotllo amb la meva

tia. No sé si és gelosia o alguna cosa semblant, però a la meva germana i a mi ens ha començat a tractar de manera diferent de com tracta els seus fills. Perquè abans sempre mirava les meves notes i coses per l'estil, però ara, d'això... arriben les notes a casa o el que sigui i ni tan sols les mira. No les mira perquè sap que són bones, i que els seus fills van molt malament. I ella sap que les meves notes són bones, però no diu: '!Oh, enhorabona!' o alguna cosa semblant. Però no em fa res. Jo sé que són per a mi, no per a ella."

Per què creus que ara et va bé?

Karla - "Perquè sóc responsable, crec, i perquè sé el que vull. Sé per què sóc en aquest país. I no sé, vull ajudar la meva mare i el meu pare. D'això..., ells sempre, encara que tinguessin problemes i coses, intentaven donar-nos el millor ... Nosaltres intentem, d'això..., fer-ho el millor que podem per donar-los el mateix que ells ens van donar quan érem petits. Volem el mateix per a ells. La meva mare sabia que jo sempre volia ser, d'això..., metgessa, i ella ho va intentar, ens va dir, a la meva germana i a mi, que podríem tenir una educació millor, aquí. Perquè l'educació a Hondures no és dolenta, però ella sabia que aquí tindríem, d'això..., més oportunitats i èxit, i així."

¿I creus que és veritat?

"Sí [Riu]. Sí..."

Eduardo - "Els meus pares volen que nosaltres tinguem millors oportunitats, encara que això signifiqui que ells hagin de

treballar tota la seva vida així, al camp. Volen que tinguem una educació millor i més oportunitats que les que tindriem a Mèxic.”

¿Creus que és així?

“Així és. Allà, probablement jo no podria, d'això..., anar gaire temps a la universitat, per com està la situació econòmica. Està molt malament tot allò, i aquí és més estable que a Mèxic.”

Joves il·legals

Edilsa, Él, Anh-Thu, i José són quatre estudiants de la Universitat de Texas (UT) a Austin, que van arribar als Estats Units quan eren nens. Texas és un dels 10 estats que permeten que alguns estudiants indocumentats paguin la matrícula estatal, i un dels pocs que també fa que puguin ser escollits per aconseguir l'ajuda financera de l'estat. Per a aquests joves, el somni americà té un obstacle afegit, ja que viuen de manera il·legal al país i, malgrat llur esforç i les oportunitats que han tingut, no saben si aconseguiran quedar-s'hi a viure legalment i podran accedir a determinades feines i a una vida estable.

Edilsa López, de 21 anys, va passar gran part de la seva infantesa a Guatemala. Treballava a les collites, tenia cura dels tres germans petits i anava de ciutat en ciutat per escapar d'un pare abusiu. Tot i que allà només va acabar el sisè grau, va ser capaç de matricular-se al novè grau a Houston, després d'un

pas fronterer punyent que la va separar de la seva família durant alguns mesos. Ara, en el seu tercer any a la Universitat de Texas a Austin, somia en el dia que podrà treballar com a analista financera i donar suport als seus germans petits.

“Jo no parlava gens d’anglès quan vaig arribar, de manera que em van posar a fer classes d’anglès com a segon idioma. Els professors es van adonar que era bona estudianta. Em van donar una nota del meu professor d’anglès que deia: ‘Tindràs molt d’èxit. Crec en tu.’ Em va alegrar tant que algú cregués en mi! Durant el primer any ja feia classes avançades i aprenia com seria la universitat. La meva mare es va endur els meus germans petits a Guatemala i la meva germana i jo ens vam quedar soles.

“No teníem casa, ni menjar ni diners. Vaig trobar un lloc per a la meva germana, però només hi havia lloc per a una persona. El director d’un programa de voluntariat que estava amb mi, em va acollir. Em vaig presentar a totes les beques que vaig poder trobar per poder anar a la UT. Vaig aconseguir prou per pagar la matrícula, el menjar i els llibres.

“Vull ser diferent d’on vinc. Allà estava envoltada de persones que només intentaven sobreviure.”

José Torres-Don, de 22 anys, va néixer a Río Verde, Mèxic, i s’acaba de graduar a la Universitat de Texas, Austin. No pot treballar perquè està indocumentat. Està organitzant els estudiants i promou les passes a fer per tal que s’aprovi la Llei del Somni (*Dream Act*), que facilitaria la legalització d’aquells que van arribar de manera il·legal com ara nens immigrants i el

consegüent accés a les oportunitats laborals i econòmiques que ofereix el país. Fa poc es va arriscar que el fessin fora, en ser detingut durant una asseguda a Washington.

“Sóc el petit de nou germans i vaig arribar a aquest país amb la meva família quan tenia quatre anys. Alguns dels meus germans ja eren als Estats Units, però van tornar per ajudar-nos a creuar. Recordo que la meva mare em va portar a passar la frontera a la nit, i jo no entenia què estava passant.

“Vull fer moltes coses. Vull anar a l'escola de dret, però també m'agradaria viatjar a l'estranger, m'agradaria graduar-me i en aquests moments no ho estic aconseguint. Jo no seré candidat a gaires beques ni a les ajudes financeres, però els rols estan canviant a la meva família, i hem de ser nosaltres els que fem un pas endavant i mantinguem la nostra família redreçada, i cal que treballem. La meva mare necessita un tractament de diàlisi, i la seva única opció és tornar a Mèxic. La seva germana és infermera i podria treballar. Jo podria treballar per pagar el seu tractament. ...

“Fins que em graduï, no començaré a preguntar-me si tot plegat valia la pena. Ho admeto, hi ha frustracions, hi ha ràbia, hi ha queixes. Allò que en fas, de la teva ràbia i de la teva frustració, és el que acaba decidint on acabaràs. Estic escollint lluitar, i crec fermament que podem fer alguns canvis a les nostres lleis.”

Anh-Thu, 21 anys, de família vietnamita, va néixer en un poble de la costa basca del sud-oest de França. Ha viscut a Austin, Texas, des dels set anys, quan els seus pares van tancar el

restaurant que tenien a França i la família es va traslladar més a prop del seu germà, que estudiava enginyeria a la Universitat de Texas.

“El meu anglès era terrible quan vam arribar. Els pares van trobar una escola a Austin on hi anaven molts vietnamites. Així que vam anar allà, vaig aprendre anglès i vaig oblidar el francès, tot alhora.

“Pel que sé, vam tenir un advocat que ens va dir que ens podia aconseguir la ciutadania, però amb el temps va quedar clar que no podia, per la qual cosa, al final, ho vam deixar córrer. En aquells moments els nostres visats havien caducat i estàvem en una situació difícil, i encara hi estic ara.

“No puc participar en moltes de les activitats de la UT perquè visc molt lluny. Cada trajecte en autobús triga aproximadament una hora. No puc obtenir el carnet de conduir i el meu germà no vol que jo aprengui a conduir per si m' enxampen. No puc tornar a França. Ni sé parlar francès, ja.”

Him Ranjit, 19 anys, vivia en una modesta casa amb la seva família a Katmandú, el Nepal, fins que va fer 10 anys.

“Els estudiants indocumentats, a Texas, som molt afortunats perquè se'ns aplica la tarifa de l'estat i tenim ajuda financera. Les meves beques cobrien la matrícula, o sigui que els meus pares només han de pagar les meves despeses d'habitatge i les del dia a dia. La manera com la Llei del Somni ens ajudaria, seria que ens donés un estatus legal per poder treballar després de graduar-nos i fer alguna cosa productiva a la societat.

“Abans, a tothom li feia por dir que anàvem indocumentats. Ara la gent en té menys, de por. A l’escola secundària jo no coneixia ningú que fos indocumentat. Tothom s’ho callava. I sentíem que no teníem gens de confiança en poder viure la nostra pròpia vida. Però a mesura que vaig anar creixent, vaig anar guanyant confiança en mi mateix.

“En alguns llocs, si et detenen, encara que sigui per una incidència de trànsit, et poden deportar. Miro de no viure amb por. No condueixo. Tinc sort de ser a la UT perquè hi ha autobusos cap a tot arreu. Jo solia ser pessimista i pensava que no podria fer les coses que fan els altres estudiants, com ara conduir. A mida que vaig anar creixent, em vaig anar sentint més optimista i més agraït per tot el que tinc. Sóc als Estats Units. Si ho comparo amb créixer al Nepal, on tothom és tan pobre, la meva vida és molt millor, encara que vagi indocumentat.”

El somni, davant la realitat

Alguns dels que van intentar seguir el seu somni americà, han memorat la peripècia i expliquen com els ha anat. En diverses obres literàries, una dona filipina pobre reflexiona sobre les barreres sentimentals a l’hora d’ emigrar, una russa emigrada explica les penúries per sortir de la Unió Soviètica, un peruà a Nova York descriu sentiments il·lusoris d’enyor, i una filla de sud-americans a Califòrnia contrasta la seva experiència amb allò que imaginem els seus parents que no van emigrar.

M. Evelina Galang, nascuda a Harrisburg, Pennsylvania, l'any 1961, de pares filipins. Al llarg dels deu primers anys, la família va viure a set ciutats diferents dels Estats Units, el Canadà i les Filipines. Relata els dubtes, els contratemps i els desafiaments que suposa emigrar des de les Filipines als Estats Units, a *Letting go to America* (2013).

Un dia el marit li diu: "Milagros: Me'n vaig... Només he vingut a acomiadar-me. No em quedaré.... Em sents? No és una broma. Aalis na ako..."

A Manila, "per arribar a final de mes cal treballar en dues feines. Conduir per passejar estrangers al voltant de l'illa és lucratiu, però ha de fer jornades llargues, i ha de sortir de la ciutat i viatjar a altres províncies.

"Ell li pregunta: T'agrada que hagi de marxar durant algunes setmanes? Creus que a mi m'agrada?"

El somni que ell acarona és emportar-se la seva família, de mica en mica, a Chicago. Primer a tu, diu, i allà organitzes la teva vida, infermera Mahal. Després anem guanyant diners i portem l'Ángela, *tapos* Lila y Lola Ani. Jo faré de xofer —ikot-ikot— i podré comprar els bitllets mentre tu ens fas una casa en una comunitat de la nostra gent d'allà —sa Amèrica.

"Al seu somni viuran luxosament. Què creus que vol dir "terra de les oportunitats, Mahal?"

"Imagina't les nenes anant a l'escola —una bona escola i a la universitat— i esdevenint metgesses o enginyeres, o encara millor, estrelles de Hollywood.

"Ella riu i l'empeny. No saps què dius..."

“Podem deixar de somiar. Començar a viure.

“Ximple, li diu ella. Els somnis s’acaben.

“Les noies tindran una vida millor, allà, *oo, nga*. Lola Ani pot descansar. Dormiran en un llit gran i tou —ella i el seu mahal— i mai no se separaran.

“I quan ella accepta el somni, veu el seu rostre cobert d’una mena de llum —no un halo, exactament, però una brillantor sostinguda, com un *gwapo* que li arriba, i li fa pensar que, si això el fa feliç ara i fa felices les nenes i la Lola, com serà quan ja siguem allà? ”

Així comença la feina, les llargues hores a l’escola d’infermeria, les nits a la seva petita taula de la cuina, amb munts de llibres al seu voltant, encara que la gallina corri per allà, encara que l’única bombeta pengi del sostre oscil·lant, encara que els crits dels venedors ambulants entrin a casa a través de les finestres obertes ...

“*Ito na*, pensa. Ho aconseguirem *na*. Anem-nos-en a Amèrica.”

El marit se’n va a Chicago. Però al cap de poc temps mor en un accident de trànsit.

“Un dia ella rep un client dels seus massatges, un filipí vell dels Estats Units. S’asseu al tamboret, davant d’ella, baixet, amb un ventre que li penja fins a terra. L’esquena amb mates de pèl canós.

“Vine amb mi, li diu.

“Ella se’n riu, festegen. Si les cues a l’ambaixada [dels Estats Units] no fossin tan llargues, diu ella. Si l’espera per al

visat no durés anys. Seré més gran que tu ara, diu ella, quan em toqui el torn.

“I així és com el vell se li declara. Festeja amb ella. Ella se’n riu de la seva audàcia.

“Diu: Vine amb mi. Casa’t amb mi...”

“Tens moltes pretensions, vell, diu ella.

Mira una foto d’ [el marit mort] Ernesto i ella, de bracet, ballant al seu casament. Mai podria tornar-ho a fer, ja m’entens. Casar-me.

“Però aleshores pensa en les noies, que treballen fent de minyones. L’Àngela s’està convertint en una *dalaga na*; els seus pits es noten sota una samarreta massa cenyida, els pantalons són massa curts. Té malucs. Sospira i, abans que ens n’adonem, es diu, la Lila també serà una dona jove. Treballant de minyones. Després veu la Lola Ani inclinada davant la gran olla de sopa de peix, plorant. Sent que la calidesa de la memòria de l’Ernesto abandona el seu cos. Es queda sense veu. El zumzeig a les parets mor. Els tambors callen. Ell ja no hi és, plora, ella ja no hi és.

“I de sobte, tot té sentit. Aquest viatge a Amèrica, aquest do que té per a la curació. Tanca les parets del seu cor. Ja no hi ha espai per a les emocions desfermades. Té unes filles i n’ha de tenir cura.”

Lara Vapnyar, nascuda l’any 1971. Als 23 anys i embarassada de tres mesos, va emigrar de Rússia a Nova York. Rememora que “no esperava tant; no havia planificat les nostres vides. Pensava que seria meravellós, que tindria una feina fantàstica,

una vida plena d'aventures". Ho explica a *Fischer vs. Spassky* (2012):

"Hi havia tantes coses a la Unió Soviètica que els turmentaven. Tantes mentides, tantes humiliacions, grans i peites. El fet que la Marina no fos acceptada a l'escola graduada perquè ja havien donat la plaça a un altre jueu. El fet que a en Sergey no se li permetés assistir a un congrés científic a l'estranger perquè no era membre del partit. El fet que haguessin de fer cua per comprar carn, paper higiènic o calçotets. Calçotets de cotó blanc —i no eren ni bonics!— El color era allò que més havia impressionat Marina de les imatges de la vida a l'estranger que havia vist a les pel·lícules i revistes. Cotxes pintats de groc i blau i verd. Cases de color rosa. Piscines blaves. Sostenidors vermells. Llapis de llavis carmesí. L'enveja pels objectes quotidians es va convertir en una mena de desassossec existencial. Se sentia como si estigués tancada en un món ombrívol, inferior, mentre d'altres persones eren fora i gaudien de vides lluminoses i meravelloses. Sergey s'ho prenia molt malament. Des que era un infant havia experimentat la manca de llibertat com una cosa física. Li agradava mantenir la muntura de les ulleres una mica baldera per evitar la més mínima pressió damunt les temples. Mai duia guants, ni en ple hivern, perquè notava que sufocaven els seus dits. Sasha va créixer igual que ell. O encara pitjor. Mai no va dur corbata ni coll alt i les seves sabates sempre eren mitja talla més grans.

"La tardor de 1971, Sergey li va dir que havien de pensar seriosament en emigrar. Alguns de llurs amics ja s'hi

estaven preparant. Alguns ja se n'havien anat. No tenien res a perdre. Els pares de la Marina havien mort. Els pares de Sergey tenien dos fills més. Sergey era químic analista; estava destinat a trobar una bona feina als Estats Units, on les oportunitats són il·limitades i l'èxit només demana talent i determinació. Podrien aconseguir un visat per arribar a Israel i, des d'allà, anar a Europa i seguidament intentar entrar als Estats Units. Seria difícil, però no impossible. La part més difícil va ser aconseguir el visat de sortida de la Unió Soviètica. A molta gent l'hi era denegat. Als seus amics Andrei i Nina Botkin els l'havien denegat i ara vivien en un limbe terrible, fora de la llei als ulls del govern soviètic, ambdós acomiadats de llurs feines, Andrei pintant cabanes en algun complex allunyat, i la Nina treballant com a dona de fer feines en una escola per a sords, el seu fill, Kolya, expulsat del jardí d'infància i tenint cura d'una àvia psicòtica. A la Marina l'esfereïa acabar d'aquella manera, i s'adonava que a en Sergey també."

Daniel Alarcón, nascut a Lima, Perú, l'any 1977. Emigrat als Estats Units, explica el que sent des de lluny. Absència, 'Absence', a *War by Candlelight* (2005):

"Marxar [de Perú] no és cap problema. És emocionant, en realitat; de fet és una droga. Allò que et mata és quedar-te fora. Això ho saben tots els immigrants. Ho diuen tots els que s'enyoren del seu país després de ser-ne fora deu anys. Et parlen de l'eufòria que passa ràpidament; de com les coses noves perden llur novetat i, poc després, la capacitat per sorprendre't. L'idioma és un problema. Et canses d'explorar.

Aleshores, la llista de les coses que trobes a faltar es multiplica més enllà de qualsevol raó, la nostàlgia ho emboira tot: a la memòria, el teu país és net i lliure de corrupció, els carrers són segurs, tothom és amable, i el menjar sempre és deliciós. Els detalls sagrats de la teva vida anterior apareixen i desapareixen en estranyes repeticions, en cent somnis de vetlla. Les butxaques se t'omplen de diners, però el teu cor està buit i emmalalteix.”

Carolina De Robertis, filla d'un uruguaià i una argentina, va créixer a Anglaterra i viu a Califòrnia. Escriu a *No Subject*:

“Saps què se sent, quan t'has allunyat durant tantes dècades del teu país, que comences a pensar que tot ho has somiat? O potser aquest és el lloc-somni. Això és Los Ángeles. Amb una casa a pocs minuts de les estrelles de Hollywood. No cal veure-les cada dia per saber que són allà, per sentir llur poder —o, si més no, llur poder sobre els familiars que continuen al teu país.

“Quan vaig arribar aquí per primera vegada vaig pensar en secret que potser em trobarien. La gent del cinema, vull dir. Em veurien caminant pel carrer i em demanarien que actués per a ells, que fes un regal a les càmeres, i jo em veuria obligada a sacrificar la ciència a l'altar de la pantalla de plata. Per què no? Se senten tota mena de coses sobre Hollywood, estrelles que neixen del no-res i tot plegat. Però no va ser així. Encara sóc química. Poques vegades veiem famosos, encara que no s'ho creurien si sentissin com parla la Marta per telèfon amb la seva família. Per a la seva germana, el seu germà, la seva mare i els

seus cosins, ella és l'estrella d'una vida glamurosa a Califòrnia, la que hi va arribar, la que ho va aconseguir.”

3.

El documental:

When a Dream Comes True

El documental *When A Dream Comes True* l'ha dirigit Eduardo Antoja i l'ha produït La Diferencia. Hi recorrem les trajectòries de moltes persones que, partint de la insatisfacció amb llur situació originària, fins i tot en societats avançades del benestar, han tingut o tenen el somni d'una vida millor i han anat a Amèrica amb l'ambició de fer-lo realitat. Algunes d'aquestes persones ho han aconseguit, d'altres continuen treballant i s'esforcen per assolir-lo, d'altres han fracassat i ho senten amb amargor, mentre que d'altres s'han adaptat a una vida sense fantasies.

El protagonista de *When A Dream Comes True*, l'Ed, és un inconformista. De ben petit, l'Ed va aprendre que la vida és precària, que les coses poden canviar de sobte. Sempre havia sentit que les pel·lícules que ell veia, arribaven dels Estats Units. Va aprendre a veure el món amb un ull, com si sempre mirés a través del visor d'un objectiu. Per a ell, la vida sempre ha tingut a veure amb fer pel·lícules. Quan tenia 12 anys i va trepitjar Amèrica per primera vegada, el seu somni no va fer més que refermar-se. Les cases residencials, l'autobús de l'escola, les barbacoes, les dimensions dels cotxes... Tot era nou i alhora familiar. Se li dibuixava un somriure sense motiu aparent. S'hi trobava bé. Creia que en aquell país, tot era possible.

Però la seva família no ho veia de la mateixa manera. Fill d'un enginyer que repetia constantment: "al llarg de la vida hauràs de fer moltes coses que no t'agradaran", l'Ed s'havia matriculat a fer la carrera de Telecomunicacions, la més prestigiosa del moment. Era allò que "tocava fer". Ho havia

sentit a l'església moltes vegades: s'ha de ser conseqüent amb els talents que hem rebut. Segons els del seu entorn, fer cinema només era ignorar la seva gent. Però a la facultat d'Enginyeria a l'Ed se li encongia l'ànima, moria lentament, com els seus somnis.

La seva decisió de penjar els estudis no va agradar gens als seus pares. I tot i que mai no ho han admès, els seus amics tampoc la van entendre, acostumats com estan als títols, les targetes professionals amb grans càrrecs en anglès, les multinacionals, les carreres professionals brillants... Des d'aleshores, i malgrat haver creat amb èxit la seva pròpia productora cinematogràfica, a l'Ed sempre l'han tractat com al bohemí, l'artista, l'irresponsable.

La seva vida sentimental tampoc no ha sigut estable. L'amor semblava fet per a gent amb molt de temps i l'Ed té el cap ple de guions, pel·lícules i llibres que vol escriure. Però el temps ha anat passant i mai no acaba els llibres ni pot dur a terme els guions. En comptes de pel·lícules fa vídeos institucionals per a marques comercials en les quals no creu. L'Ed s'ha convertit en allò que no volia ser. No és que hagi canviat. Simplement ha tingut la seva vida en pausa durant 12 anys.

L'inconformista Ed ara té 39 anys, s'ha mudat nou vegades de pis i no té parella. Mai no s'ha conformat amb la xicota o l'habitatge que tenia. Però no ha estat tan exigent amb els seus somnis. S'ha conformat amb fer publicitat en comptes de pel·lícules, amb crear una empresa de serveis en comptes de

dur a terme les seves pròpies idees, amb viure còmodament en comptes de lluitar per veure assolit el seu somni.

Fa un parell d'anys, l'Ed va estar a punt de casar-se raonablement bé. La seva promesa era una noia atractiva, sociable i de bona família, però va sentir que les seves passions no eren prou fortes i va anul·lar el casament dos mesos abans. Des d'aleshores, es va prometre a si mateix que mai més tornaria a fer servir la raó per ofegar els seus desitjos i passions.

Ara l'Ed deixa la ciutat de Barcelona per començar un viatge a Amèrica, el país on sempre ha somiat que hi faria una pel·lícula. Als Estats Units el "pots fer-ho" té més força que el "valora allò que tens". Pel camí es trobarà amb persones que estan en diferents moments de la persecució del seu somni i intentarà descobrir si s'aprèn més d'un somni fallit o si és millor no intentar fer-lo realitat.

L'Ed dubta entre seguir els seus somnis o renunciar-hi, i es planteja si la renúncia comporta maduresa o més aviat conveniència i por. L'Ed té por. Tem que els somnis potser siguin una excusa que fan servir els infants i els adolescents que no volen acabar de créixer, només per negar la realitat que tenen al davant. L'Ed també té por que els seus somnis només siguin el resultat d'influències com les pel·lícules de Hollywood i que al cap i a la fi no siguin tan atractius ni satisfactoris com a la pantalla. L'Ed també tem que fins i tot si el seu somni es fa realitat, continuï amb la mateixa sensació d'insatisfacció. És a dir, té por de viure permanentment en transició, a la recerca d'alguna cosa millor.

De Barcelona a Nova York i Los Angeles

Molts turistes i persones que han sentit a parlar de Barcelona, especialment de Gaudí, les tapes, el clima i el Barça, creuen que la vida aquí pot ser excitant. Però l'Ed no ho veu d'aquesta manera. Barcelona és una ciutat petita. Molt petita. Té aeroport, escales mecàniques i parades de transport públic que anuncien l'arribada del següent servei, és cert. La gent valora els serveis socials públics i es resisteix a perdre polítiques de benestar social que van ser creades fa anys. Però Barcelona continua sent una ciutat petita. Ho és perquè els barcelonins l'han fet petita. Els costums encara prevalen per damunt de les ganes de fer coses noves. La Barcelona de l'Ed és la ciutat de fer cua els diumenges a la pastisseria, llegir el diari al carrer i dur els nens al parc. La majoria de la gent que l'Ed coneix ha nascut a Barcelona i hi ha viscut tota la vida. I sí, viatgen molt, però sempre tornen a Barcelona al cap d'uns quants dies.

Malgrat l'arquitectura modernista, el clima, l'educació i la sanitat gratuïtes, el futbol o la cuina, la Barcelona de l'Ed és una ciutat grisa. Gris és el color dels edificis dels barris, dels coloms que han colonitzat la ciutat i l'ànima de llurs habitants. O potser tot això és injust i l'única cosa objectivament certa és que Barcelona és la ciutat que no permet que l'Ed faci realitat el seu somni. Allò que sí és segur és que Barcelona és el punt de partida. Qui sap, això no obstant, si també serà el punt final del documental.

Nova York és la porta natural d'entrada als Estats Units des d'Europa, i també l'inici del viatge americà de l'Ed. Veurem una Nova York que ja hem vist a les pel·lícules, però també l'aspecte menys estètic i atractiu de la ciutat. Donarem protagonisme als interiors dels *lofts*, els magatzems, els estudis dels artistes, per endinsar-nos en el dia a dia de la vida dels novaiorquesos. Entre la immensitat dels seus edificis, l'Ed es trobarà amb persones que lluiten per esdevenir músics, actors o artistes, però també amb persones que creuen que tenen un somni, però que de fet només persegueixen l'objectiu de fer diners.

Nova York també pot ser una ciutat molt dura. La majoria de la gent que hi viu ha hagut de redefinir els seus somnis o fins i tot deixar-los de banda per poder sobreviure a la gran ciutat. I l'Ed no es vol resignar a que li passi el mateix.

Els següents destins seran poblets de l'Amèrica rural en un viatge per carretera en direcció a l'Oest. L'Ed vol viure l'autèntica experiència americana i li interessen de manera especial els habitants dels estats menyspreats pels americans que viuen a les dues costes o, com diuen ells, "the fly over states" (estats només per sobrevolar-los). La seva recerca personal de respostes va molt lligada a viure les imatges que per a ell representen l'Amèrica profunda i, per tant, trobar persones amb punts de vista i somnis molt diversos, com per exemple el treballador d'una gasolinera, la cambrera d'un restaurant de carretera, un conductor de camió, un granger, un xèrif, una prostituta de Las Vegas, un *cowboy*, un motorista, etc. També tindrà una especial importància la descoberta dels

racons de paisatges naturals més espectaculars, que serien impensables a Europa.

Paradoxalment, el recorregut pels Estats Units acaba a Los Angeles, justament on comença el somni de l'Ed i de molts altres; allà on s'hi fan pel·lícules. A L.A. coneixerà algun executiu d'algun estudi i algun cineasta o guionista. Però a la mateixa L.A. també veurà moltes persones sense sostre que van creure en el somni americà, molts que van creure que si arriscaven ho aconseguirien.

Viatjant al llarg i ample dels Estats Units mostrarem persones que encara no han fet el pas de trencar amb la seva vida per perseguir el seu somni, altres que ja són al camí de les seves metes i algunes que ja van culminar el seu periple (ja sigui perquè van aconseguir allò que buscaven, ja sigui perquè no van ser capaces d'assolir-lo). Aquest documental pretén inspirar l'espectador i animar-lo a no deixar de banda les seves aspiracions, a conèixer-se a si mateix i també a saber en quin moment pot ser millor renunciar als seus somnis.

Documentem un viatge per carretera a través de la terra de les oportunitats, a la recerca de persones en diferents etapes de la realització del seu somni. La pregunta a respondre és: ¿És possible acomplir un somni tal com l'imaginem? Aquest documental és un viatge, sí. Però un viatge cap a l'interior de nosaltres mateixos, per mirar d'esbrinar si quan canvia tot allò que ens envolta i ens rodegem de les imatges que conformen els nostres somnis, aconseguim ser més feliços. O, dit d'una altra manera, per saber si la felicitat depèn de si assolim allò que desitgem, o no.

Tractament narratiu i visual

El punt de partida del documental és la vida de l'Ed, una persona que s'acomiada del seu entorn per emprendre un viatge que doni vida al seu somni. El personatge i el seu somni es presenten amb la veu en off en primera persona, plans que il·lustren allò que explica (de vegades subjectius, però també a través de les seves aparicions a la pantalla), gràfics animats i fragments de converses amb persones del seu entorn, que ell mateix ha gravat.

Se'ns mostra una persona insatisfeta, malgrat tenir una vida còmoda, emprant un to irònic (tant a nivell d'off com en el tipus d'imatge que utilitza per descriure la seva vida) que de mica en mica s'anirà tornant més reflexiu al llarg del film.

Tot i emprar la història i el viatge del personatge de l'Ed com a narrador i fil conductor del documental, no es tracta de fer un audiovisual sobre ell, sinó sobre la seva aproximació als somnis i les experiències de diversos personatges.

El viatge comença a Barcelona, la seva ciutat d'origen, i continua als Estats Units. El pes del documental recaurà, per tant, en les imatges del viatge —en forma de *road movie*—, plans recurs que il·lustren la locució, i les declaracions i escenes de la vida quotidiana dels personatges que es s'anirà trobant.

Durant el viatge alternarem plans subjectius des de la mirada de l'Ed (càmera en mà), amb un llenguatge de càmera molt més clàssic, gairebé com si es tractés d'una feina

fotogràfica (és a dir, en molts casos la càmera estarà fixa i les accions passaran davant de l'objectiu sense que en cap moment hi hagi cap moviment de la càmera).

També farem plans que mostrin la immensitat del paisatge en el qual l'Ed i els seus somnis semblaran ben poca cosa.

Algunes de les reflexions de l'Ed també es faran sobre la imatge congelada d'allò que acabem de veure.

Quan l'Ed surti a la pantalla sempre durà la mateixa samarreta, de manera que sigui fàcilment identificable, ja que moltes vegades seran aparicions lluny de càmera en les quals el protagonisme recaurà en el paisatge o l'entorn.

Pel que fa al muntatge, s'utilitzaran talls d'imatge i so per intercalar reflexions de l'Ed i tornar al relat convencional, a allò que estem veient. També es faran servir fragments de missatges que la mare de l'Ed li deixa a la bústia de veu del seu telèfon, i imatges de trucades via Skype de gent del seu entorn de Barcelona.

Quant a la banda d'àudio, l'univers dels sons de les diferents localitzacions tindrà força importància. I utilitzarem, com a temes musicals, les gravacions d'un dels personatges que apareixen al documental.

Cal destacar també que la locució s'enregistrarà originalment en tres idiomes (català, castellà i anglès) i les intervencions dels personatges que apareixen al documental seran tant en anglès com en castellà i en català.

Fils argumentals

Fils narratius creuats.

El documental consta de diversos fils narratius:

TRAMA A: SOBRE LA NECESSITAT (O NO) DE TENIR UN SOMNI COM A MOTOR VITAL

És més feliç la gent que no té cap meta per assolir?

La crisi que viu l'Ed arran del seu desig de no renunciar al seu somni americà, l'empeny a fer un viatge. Hi trobarà persones diferents que li proporcionaran claus per respondre les preguntes que es planteja sobre els somnis i la necessitat o no de tenir-los.

Tot i ser un viatge físic per diferents estats dels Estats Units, aquesta trama té a veure amb la recerca interior i el creixement personal de l'Ed.

Mitjançant aquest fil argumental i les reflexions que l'Ed farà al llarg del documental, el film avançarà a mida que els diferents personatges amb què es troba, aportin nous elements al discurs.

Aquesta trama de tipus filosòfic no estarà exempta de punts de gir, crisis i resolucions. Els personatges no segueixen un ordre cronològic; és a dir, no veurem primer qui encara no ha començat el camí cap als seus somnis i posteriorment qui ja ho ha fet. A més, també entrevistarem escèptics i descreguts dels somnis que faran de "contrapunt" de la tesi de la pel·lícula.

TRAMA B: SOBRE LA CONVENIÈNCIA O NO D'ACOMPLIR ELS SOMNIS

Quin preu estem disposats a pagar per fer realitat els nostres somnis?

A més de buscar respostes, l'Ed també té una meta per assolir: vol arribar a Los Angeles, la Meca del cinema, per fer realitat el seu somni de treballar-hi.

Aquest fil argumental té a veure amb els conflictes externs. En un moment determinat, l'Ed es planteja no continuar el viatge i tornar a Barcelona per rellotjar la seva empresa. En un altre, discuteix amb la seva mare, que li diu per Skype que la seva vida és a Barcelona.

També formen part d'aquest fil argumental tots els imprevistos i les incomoditats del viatge, en part provocats per l'al·lèrgia que l'Ed té als cavalls, la seva animadversió al soroll dels aparells de l'aire condicionat, o la seva negativa a fer de copilot.

TRAMES SECUNDÀRIES C, D, E: ELS SOMNIS DELS PERSONATGES

Es pot aconseguir un somni tal com l'imaginem?

El tercer fil argumental està format per les trames secundàries de tres personatges, els somnis dels quals seguirem.

Així, ens retrobarem amb un músic de Nova York en un altre estat, amb l'excusa que ha anat a tocar allà, i tornarem a veure una persona que deixa el centre del país per anar a Los

Ángeles i conquerir el seu somni, setmanes després, per veure si està més a prop d'aconseguir-ho.

EL PAISATGE

Finalment, també el paisatge es converteix en un fil argumental en si mateix, en un personatge important que va canviant al llarg del documental. L'orografia, la flora i la fauna de cada lloc influeixen en el tipus de somnis que anem dibuixant.

Estructura

PRIMER ACTE: BARCELONA

Introducció al tema i presentació del narrador.

Punt de partida. LA INSATISFACCIÓ.

ENTREVISTES: Familiars, psicòleg, mare, amics de l'Ed.

Conflicte: Necessitat d'escapar, malgrat que la majoria de l'entorn no ho comprèn. Meta: Serà satisfactori fer realitat el somni o, en donar-li forma, generarà frustració?

SEGON ACTE: EEUU

El segon acte és el treball de camp. Un viatge de costa a costa dels Estats Units, on l'Ed es troba amb diversos personatges que són en diferents etapes de la realització d'un somni.

S'enllaçaran diverses històries. Per exemple: un personatge acompanyarà l'Ed en el seu viatge, de manera que podrà reflexionar amb ell sobre els seus somnis. També seguirem la persecució dels somnis de tres personatges.

TERCER ACTE: EEUU o BARCELONA?

No sabem si aquest viatge acabarà als Estats Units o a Barcelona. Però sabem que, passi el que passi, haurà valgut la pena. Serà una història per aprendre. Serà un exemple de superació o d'aprenentatge per valorar allò que tenia. En qualsevol cas, SERÀ ÚTIL I INSPIRADOR.

MISSATGE: Un somni trencat és més valuós que un somni no realitzat. Acomplir un somni, o si més no intentar-ho, ens fa créixer com a persones.

Exemples:

En Micha, nascut a Alemanya, va tenir un ranxo a Colorado, però va haver de deixar-lo perquè no era el somni de la seva dona. Després de parlar amb l'Ed, decideix acompanyar-lo durant el seu viatge fins a Colorado per mostrar-li el ranxo. Amb aquest pretext, en Micha —que ja va fer realitat el seu somni, encara que, en part va quedar estroncat per la seva dona— es creuarà amb altres personatges que es plantegen perseguir el seu somni. Això es concretarà en una conversa entre en Micha i un d'aquests personatges en un parador de carretera.

També tornarem a veure en Brian, un músic de Nova York, tocant a Los Ángeles o a Chicago.

A més, a l'era de les comunicacions, deixar enrere el propi entorn i els orígens no és tan senzill com sembla. Les trucades de la mare de l'Ed o les converses per Skype amb

amics i companys de feina de Barcelona també seran un recurs recurrent durant el segon acte.

THE ROADTRIP

De vegades, el paisatge també es tornarà desagradable per a l'Ed. Per exemple, trobar tantes esglésies amb anuncis que semblen més propis d'un gran centre comercial o d'una cadena de menjar ràpid que d'un centre on recollir-se i alimentar l'esperit, no hi cap, a l'imaginari dels seus somnis. Els Estats Units són terra de grans contrastos: paisatgístics, socials, culturals, com l'Ed aprendrà en aquest viatge.

Perfil de personatges

L'Ed només és el fil conductor, el punt de vista que ens ha de servir, no tant per conèixer-lo a ell com a nosaltres mateixos.

A més a més de l'Ed, que és el personatge principal, durant el documental trobarem tres tipus de personatges:

En primer lloc, fragments d'entrevistes amb les persones importants de la vida de l'Ed a Barcelona: veïns, família o amics, que ens donaran claus per definir qui és el narrador i en quina situació es troba. En alguns casos, aquests personatges tornaran a sortir al segon acte a través del telèfon o per Skype.

En segon lloc, hi haurà una sèrie de personatges que l'Ed es trobarà al llarg del seu viatge pels Estats Units i que estan en diferents moments de la persecució de llur somni:

- Aquell que mai no ha tingut un somni.
- Aquell que renuncia al seu somni.
- Aquell que encara no ha emprès el seu somni.
- Aquell que ha començat el camí cap al seu somni.
- Aquell que està vivint el seu somni.
- Aquell que va perseguir el seu somni, però no va aconseguir fer-lo realitat.

En alguns casos entrarem a les històries dels personatges, les seves accions i estils de vida, els seus conflictes i contradiccions, mentre que en altres casos simplement ens serviran per aportar elements de reflexió sobre el tema a partir de llurs experiències i testimonis.

Alguns d'aquests personatges estaran relacionats amb els personatges principals, i d'altres sorgiran del camí que recorre l'Ed. La majoria dels personatges que l'Ed troba durant el seu viatge pels Estats Units són icones o arquetips, ja que la recerca de l'Ed té a veure amb la imatge que s'ha fet dels Estats Units a partir de les pel·lícules. Si bé en molts casos els personatges sorgiran durant el viatge i, per tant, durant el procés de producció del documental, alguns personatges i llurs històries ja han estat identificats.

En tercer lloc, també s'intercalaran aparicions curtes d'altres personatges que actuen com a contrapunt dels personatges principals. Per exemple, algú que no entén aquesta obsessió per no valorar allò que hom té, o que ja està bé com està, o que opina que qui està insatisfet amb la seva vida ho seguirà estant encara que canviïn les seves circumstàncies, etc.

PERSONATGES

TERESA, la mare de l'Ed:

"Fill, cada dia canvies d'idea sobre allò que vols... No sé què vaig fer malament a l'educar-te. No sé en què m'he equivocat ..."

CLARA, l'expromesa de l'Ed:

"No hi aniries si tinguessis parella. Te'n vas perquè estàs buit d'amor."

JOAN, company de feina de l'Ed:

"Valora allò que tens! No tothom té una empresa que funciona bé. Valora allò que tens."

PEDRO, l'amic de l'Ed:

"El més fàcil seria escapar, no tenir res a perdre. Però tu renunciés a molt. I això t'honora... O et converteix en un autèntic imbècil, segons com t'ho miris ..."

BRYAN LAZARUS, Nova York

Originari de Boston, en Brian creia que als 25 anys seria una estrella del rock. Ara en té 40 i actua en bars de Brooklyn. El seu somni d'esdevenir un músic reconegut, perdura.

NATALIE SAIBEL, Nova York

El somni de la Natalie era ser actriu, i per això se'n va anar a viure a Nova York. Però mai no ho reconeixerà. Fer-ho suposaria admetre el seu fracàs.

MICHA MERGET, Marble Hill, Missouri

En Micha va marxar d'Alemanya per anar a viure als Estats Units, on volia tenir-hi un ranxo. Va aconseguir el seu somni de ser un *cowboy*, però la seva dona no va voler continuar fent aquella vida.

SCOTT KENNEDY, Silicon Valley, CA

L'Scott va trencar la seva relació sentimental, es va mudar a la costa Oest i va estar dormint durant setmanes al seu cotxe per poder fer realitat el seu somni de crear una *start-up* a Silicon Valley.

ALTRES FONTS CONSULTADES

- Adams, James. *The Epic of America*. Boston, Mass: Little, Brown, and Co. 1931.
- APA (American Psychological Association). *Crossroads. The Psychology of Immigration in the New Century*. Washington, DC: 2012.
- Clark, Jonas. 'In Search of the American Dream', *The Atlantic*, mayo 2007.
- Davidai, Shai, y Thomas Gilovich, 'Building a More Mobile America: One Income Quintile at a Time', *Perspectives on Psychological Science*, 10, 1: 60-71, 2015.
- Hatz, Louis. *The Liberal Tradition in America*. Nueva York: Harcourt, Brace & World, 1955.
- Hirschman, Albert O. *Exit, Voice, and Loyalty*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 1970.
- Hutner, Gordon (ed.). *Immigrant Voices*. Nueva York, Penguin, 1999.
- Kao, Grace, y Marta Tienda, 'Optimism and Achievement: The Educational Performance of Immigrant Youth', *Social Science Quarterly*, 76, 1: 1995.
- Kraus, Michael W., y Jacint J.X. Tan, 'Americans Overestimate Social Class Mobility', *Journal of Experimental Social Psychology*, 58: 101-111, 2015.

- Livingston, Gretchen, y Joan R. Kahn. 'An American Dream Unfulfilled: The Limited Mobility of Mexican Americans', *Social Science Quarterly*, 83, 4: 1003-1012, 2002.
- Mangan, Katherine. 'Illegal Voices: Undocumented Students', *The Chronicle of Higher Education*, 19 septiembre 2010.
- Mead, Walter R. 'The Crisis of the American Dream', *American Interest*, enero 2012.
- Portes, Alejandro, y R. G. Rumbaut. *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley, CA.: University of California Press. 3a edicion revisada, ampliada y actualizada, 2007.
- Reeves, Richard R. *Dream Hoarders. How the American Upper Middle Class Is Leaving Everyone Else in the Dust, Why That Is a Problem, and What to Do about It*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2016.
- Reeves, Richard V., y Kimberly Howard, 'The Glass Floor: Education, Downward Mobility, and Opportunity Hoarding', Center on Children and Families at Brookings, noviembre 2013.
- Sadowski, Michael. *Portraits of Promise*. Cambridge, Mass.: Harvard Education Press, 2013.
- Turner, Frederick Jackson. *The Frontier in American History*. New York: Holt. 1921.
- Zakaria, Fareed, 'How to Restore the American Dream', *Time*, 21 octubre 2010.